
 Prikaz

Čedomir Višnjić
**Vreme sporta i rasonode.
 Titina Hrvatska i njeni Srbi
 (1951-1971)**

SKD Prosvjeta, Zagreb, 2017, 499 str.

Čedomir Višnjić (1960) bivši je predsjednik Srpskog kulturnog društva *Prosvjeta* (2002-2016). Danas je urednik izdavačke djelatnosti i časopisa *Prosvjeta*. Do sada je objavio sljedeća djela: *Kordunaški proces* (1997), *Srbi u Hrvatskoj 1918-1941* (2000), *Partizansko ljetovanje* (2002) i *Srbobran 1901-1914* (2013). Knjiga čiji prikaz pišemo završni je dio jedne priče koja je započela *Kordunaškim procesom*, a nastavila se *Partizanskim ljetovanjem*. Sastoji se od tri poglavlja, od kojih prvo i drugo imaju po tri cjeline. Autor ih je vješto povezo i isprepleo te na taj način zapravo predočio čitatelju bitan djelić stvarnosti. Period koji se obrađuje u knjizi jesu pedesete, šezdesete i početak sedamdesetih godina prošlog stoljeća. Uz politički kontekst, glavne teme koje se analiziraju su pitanje Srpske pravoslavne crkve (SPC) i pitanje *Prosvjete*.

Godine koje je autor izabrao za analizu nisu slučajne. Početna godina ove knjige zapravo je završna godina njegove ranije knjige *Partizansko ljetovanje*. Ona je, uz ireverzibilnost procesa nastalog nakon Titovog razlaza sa Staljinom, označila i raskid Vladimira Bakarića s ‘njegovim’

Srbima u partizanskom vodstvu. Usprkos trudu i nastojanjima vladajuće političke elite da događaje narednih desetljeća prikaže nebitnima i nezanimljivima, stvarnost je bila daleko dinamičnija i raznovrsnija. Ipak, politička je elita budno djelovala i one epizode u kojima su njena nastojanja nailazila na otpor ili pak uspješno prevladavala krizu samo da bi posijala sjeme za iduću – presudno su utjecale na hrvatsko-srpske odnose u SR Hrvatskoj u naredna dva desetljeća.

Prvo je poglavlje naslovljeno “Kraj duge zime i proljeće jugoslavensko ili pedesete”; u njemu Višnjić najprije čitatelju predočava politički kontekst bez kojeg se čitava stvar ne može ni približno shvatiti (str. 14). Uopće, Višnjić je analizi političkog konteksta posvetio najviše stranica i na taj način ukazao na presudnu ulogu političke sfere u odnosu na društvenu cjelinu. Dojam je da autoru ova analiza služi da sveobuhvatnije razjasni situaciju Srba u Hrvatskoj, i to ponajviše kroz pitanje i položaj *Prosvjete*.

Predmet istraživanja prve cjeline u tom poglavlju je politički kontekst unutar kojeg se razvijaju društvene dileme koje proizvodi historijska činjenica industrijalizacije i politike prema selu. Nositelji društvene dileme uglavnom su u krugu Srba oko Bakarića, koji hrvatske probleme (i unutar njih probleme srpskog stanovništva) još prate u odnosu na Jugoslaviju. Zato je vrlo vjerojatno i dan podnaslov knjige *Titina Hrvatska i njeni Srbi*, iako je Bakarić protagonist knjige.

Drugom cjelinom dominira analiza odnosa komunističkih vlasti prema Srpskoj pravoslavnoj crkvi u Hrvatskoj. Višnjić čitatelju predočava zanimljivu činjenicu da

komunisti ipak nisu djelovali jedino protiv Katoličke crkve te da je njihova politika bila više racionalna (i efikasna) nego emotivna. Komunistima je Crkva bila neprihvatljiva kao cjelina, bez obzira za neke njene progresivne ideje i nastojanja (str. 129). Odnosi SPC-a i vlasti mogli su biti konstruktivni u onoj mjeri u kojoj je Crkva surađivala s vlastima te sudjelovala u smjeru vlastite likvidacije bez otpora i aktivno (str. 98).

U ovom bi dijelu trebalo izdvojiti vrlo vrijedan dokument koji je Višnjić u cijelosti predočio čitatelju, a radi se o operativnom dokumentu UDB-e kod pitanja izbora službenog kandidata za novog patrijarha SPC-a 1958. (str. 133-144). Službeni kandidat vlasti bio je vladika German i u tom dokumentu je u detalje opisano sve što je trebalo poduzeti da taj kandidat bude izabran, što je na kraju i realizirano.

U dijelu koji se bavi *Prosvjetom* u 1950-ima Višnjić napominje nešto što se može uzeti i kao osnovno proturječje srpskih institucija u Hrvatskoj, a posebno ove konkretno. Proturječje je u tome što je *Prosvjeta* nastojala nacionalno probuditi Srbe u Hrvatskoj, ali tako da se jedva dotiče tog nacionalnog u njihovoj tradiciji ili pak onog tradicionalnog u njihovu nacionalnom osjećaju (str. 158). Zbog takvih okolnosti, u kojima je vodstvo *Prosvjete* (po nacionalnom ključu) postavljeno više iz razloga da bude pod kontrolom (str. 164), stvari su se kretale više u smjeru prosvjetnog rada na selu koje se mijenjalo zbog industrijalizacije i urbanizacije. Došlo je i do distanciranja samih rukovodećih ljudi (Maslarić, Dragosavac i Jelić) prema srpskom u imenu njihove institucije.

Drugo poglavlje knjige nosi naslov “Kratko ljeto i dugo preobraženje jugoslavensko ili šezdesete”.

Pojava konzumerizma i razvoj tržišnih tendencija stvaraju dodatnu napetost u političkom vrhu. Razvoj doktrine “socijalizma u jednoj zemlji” ima za posljedicu krajnje proturječno političko djelovanje, zapravo stalne pokušaje rješavanja kvadrature kruga. Izbijanjem ekonomskih kriza stvari se kompliciraju i sve više raste napetost između republičkog i federalnog u Jugoslaviji. Politički akteri sve više djeluju u smjeru republičkih interesa.

Dio o Crkvi u ovom poglavlju nosi jednu bitnu činjenicu na koju Višnjić ukazuje raznim dokumentima – u svom političkom djelovanju u odnosu na SPC vlasti su imale podršku na terenu. Za sela s većinskim srpskim stanovništvom nije bilo dileme između pitanja podrške Crkvi kroz donacije i izgradnju crkvenih građevina, s jedne strane, te izgradnje i razvoja infrastrukture za svakodnevni seoski život, s druge strane. Trebalo je pod svaku cijenu razbiti začarani krug zaostalosti, što se činilo uz podršku vlasti.

Nastavak priče o *Prosvjeti*, koja se sada našla u izmijenjenim okolnostima, ponajviše je vezan uz izbor njenog predsjednika Nikice Rapajića. Njegov je izbor bio u skladu sa zamišljenom politikom vlasti da *Prosvjeta* i dalje bude okrenuta prema selu i radu sa seljacima. Uz neke arhivske dokumente Višnjić nas upoznaje i s dijelovima zanimljivih zapisnika s raznih sjednica *Prosvjetinih* tijela. Ipak, stalno zalaganje Rapajića i pokušaj intervencije u dotadašnje *Prosvjetino* djelovanje vidljivo je iz bitnog historijskog dokumenta navedenog u knjizi, *Promemorija o nekim fundamen-*

talnim pitanima srpskog naroda u SR Hrvatskoj (str. 373-374). Čitatelju će biti zanimljiv i pregled rasprava o tome treba li Muzej Srba u Hrvatskoj biti samostalna jedinica ili treba djelovati unutar Povijesnog muzeja Hrvatske.

Treće i završno poglavlje nosi naslov "Raskršće slijepih ulica ili 1971". Za razliku od prethodna dva, ovo poglavlje obrađuje tri odvojene teme u nešto užem i međusobno zavisnijem odnosu. Politički je kontekst ovdje očigledan kroz Višnjićev prikaz rasprave o jeziku. Vrlo je vrijedan stenografski zapisnik sa sastanka CK SKH o problematici hrvatskog jezika od 25. 6. 1971., iz kojeg se mogu vidjeti stavovi nekih ličnosti poput Ljudevita Jonkea, Stjepana Babića i drugih (posebno str. 422-431). Usporedo s tim Višnjić daje prikaz dinamike odnosa *Matice hrvatske* i *Prosvjete* (u što spada i epizoda s njenim zadarskim pododborom i kulturnom priredbom u Islamu Grčkom, str. 414-415).

Knjiga nosi neke značajne poruke. Ne razvijeni hrvatski krajevi uglavnom su bili oni s većinskim srpskim stanovništvom, što je bila situacija koju je komunistička vrhuška naslijedila, ali koju je rješavala vrlo sporo i nezadovoljavajuće. Dalje, Srbi u Hrvatskoj bili su politički utjecajni u mjeri u kojoj su preuzimali komunističku ideologiju i branili njene interese, a to je činjenica koje Višnjić ne samo da je svjestan nego je i vrlo kritički obrađuje. Konačno, stav komunista da između hrvatskog i srpskog nacionalizma (pri čemu je djelovanje *Matice hrvatske* i *SKD Prosvjete* izjednačeno) nema nikakve razlike u narednim je desetljećima, prema Višnjiću, odredio i političko-društveni kontekst Srba u Hrvatskoj.

U skladu s napisanim, knjiga Čedomira Višnjića važna je i svakako je treba preporučiti povjesničarima, sociolozima, politolozima, ali i ekonomistima. Iako Višnjić u knjizi nije citirao kako je to uobičajeno u znanstvenim djelima, pa se ona može činiti manje znanstvenom, u odnosu na njevu glavnu prednost to je manje bitna stvar. Naime, autor je uspio prikazati dio društvene stvarnosti u njenom kontinuitetu i sveukupnosti u tih nekoliko desetljeća koje analizira. Time nam je ukazao na one tendencije koje su uvelike utjecale na političke preduvjete hrvatsko-srpskog sukoba kasnijih godina.

Čitatelji koji se neće složiti s političkim zaključcima autora svakako trebaju osvijestiti njegov metodološki pristup i uočiti njegov dinamični stil pisanja bez kojih bi analiza političkog konteksta 50-ih i 60-ih godina bila bitno manjkavija.

Dimitrije Birač

Ekonomski fakultet, Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Ivo Sanader Doba politike – Knjiga 1.

Večernji list, Zagreb, 2017, 128 str.

Knjigu *Doba politike. Ogled o detuđmanizaciji* njezin autor, Ivo Sanader, predstavlja kao pokušaj dekonstrukcije diskursa 'tuđmanizacije' odnosno 'detuđmanizacije' koji je obilježio hrvatski javni prostor u